

DLA doktori értekezés tézisei

Szabó Judit

Hagyomány és megújulás
Veress Sándor vonósnégyeseiben

Témavezető: Keresztes Nóra DLA

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2017

Doktori tézisek

I. A kutatás előzményei

Veress Sándor műveivel először 1997-ben, a Budapesti Fesztiválzenekarban, Schiff Andrással, Várjon Dénessel és Heinz Holligerrel való együttműködésem során kerültem kapcsolatba; ekkor vettük lemezre a Zongoraversenyt és az *Hommage à Paul Klee* című fantáziát. Tíz évvel később, 2007-ben a Művészetek Palotája adott otthont egy többnapos Veress-fesztiválnak, ahol a Keller Vonósnégyes csellistájaként 2. vonósnégyesének előadásában működtem közre és további jelentős alkotásait ismerhettem meg, úgymint a *József Attila-dalok* énekhangra és zongorára, a Trió hegedűre, mélyhegedűre és gordonkára és a Szólószonáta gordonkára. Ez adta az ötletet, hogy alaposabban megismerjem Veress kamarazenei munkásságát, ezen belül pedig két vonósnégyesét.

Mielőtt a vonósnégyesek elemzésébe belekezdtem volna, felkutattam az ide szorosan kapcsolódó magyar és idegen nyelvű irodalmat. Három – ezekkel a művekkel részletesebben foglalkozó – tanulmányt leltem fel, amelyre későbbi munkám során is támaszkodtam. Azonban egyik írás sem adott teljesen átfogó, analitikus képet a művekről. Andreas Traub német nyelvű írása Veress korai műveit vette nagytitkos alá, azon belül egy rövid fejezetet szentelt az 1. vonósnégyesnek. Ő a tizenkétfokú hangrendszerre alapozta elemzését és írásában inkább hangnemi és dallami szempontokat tartott szem előtt és emelt ki. Számomra nagy segítséget nyújtott az 1. mű dallami struktúráinak elemzésében. A magyar nyelvű irodalom kifejezetten ide vonatkozó passzusaira Terényi Ede tanulmányában bukkantam rá. Ő a Kárpáti- és a Lendvai-féle terminológiát is felhasználta elemzésében, amely formai szempontból adott megerősítést, a hangrendszerre vonatkozó példáival felhívta a figyelmet általam kevésbé fontosnak tartott tényekre, több szempontból más megvilágításba helyezte az elemzés mikéntjét. A harmadik – angol nyelvű – írás John Weissmann tollából származik, ő mindkét vonósnégyeset elemezte formai és hangnemi szempontból; ez szolgált elemzésem alapjául. E három tanulmányt összevetve arra a következtetésre jutottam, hogy egyik szerző sem adott átfogó képet a vonósnégyesekről; Traub nem írt a 2. vonósnégyesről, Terényi több művet elemez, de csak egy-egy szempont szerint, inkább a különleges (sokszor apró) részleteket emeli ki, a szerző egyéni megoldásaira fókuszál. Weissmann elemzése a legátfogóbb, azonban nem eléggé részletes és a magyar kutatásokat teljes mértékben figyelmen kívül hagyja.

Dolgozatommal e három tanulmányt felhasználva, de saját elképzeléseimet, gondolataimat papírra vetve megkísértem egy teljesebb, részletesebb elemzést adni az életmű ezen két darabjáról.

II. Források

A már említett tanulmányok inspirációja mellett elsődleges forrásnak tekintem a Veress- és Bartók-vonósnégyesek partitúráit, amelyek az *Editio Suvini Zerboni* (Veress), az *Editio Musica* és a *Boosey & Hawkes* (Bartók) gondozásában jelentek meg.

A Veress-művekhez ugyan csak közvetetten kapcsolódik, de mindenképpen méltatnám Kárpáti János közérthető, ugyanakkor élvezetes olvasmányként szolgáló *Bartók-Analitikáját* és *Bartók vonósnégyeseinek* elemzését. A politonális dallamok hangkészletének elemzése során megkerülhetetlenek voltak Bartók Béla: *Harvard-előadások*, Lendvai Ernő: *Bartók és Kodály harmóniavilága*, valamint Bárdos Lajos: *Harminc írás* című írásai.

Dolgozatom II—IV. fejezeteinek megírásában segítségemre voltak a vonósnégyesek bemutatóiról a *Pesti Napló*ban és a *Népszavában* megjelent korabeli méltatások Tóth Aladár és Jemnitz Sándor tollából, Löwenberg Dániel *Végh Sándorról* készült életrajzi kötete, valamint Veress Sándor emlékezései Bónis Ferenc szerkesztésében az *Így láttuk Bartókot* és az *Üzenetek a XX. századból* című összegyűjtött írásokban.

III. Módszer

Munkámban a teljesség igénye nélkül törekedtem megvilágítani azokat a pontokat, ahol Veress saját eszközeivel a nagy elődöket – Bartókot és Beethovent – idézi; ezt kottapéldákkal is alátámasztottam. A szerkezeti felépítés vizsgálatánál igyekeztem kiemelni a műveit átható kontrapunktika jelentőségét. A nagyformától a kis sejtekig haladva mindvégig fontosnak tartottam részletesen bemutatni a dallamok tonális változásait, a motívumok átalakulását a zenei anyag fejlődése során. A dallamok hangkészletét nagyító alá véve kiemeltem a bartóki örökséget, a polimodális kromaticizmust és bemutattam, hogyan vesz új irányt a tizenkétfokúság felé.

A vonósnégyesek elemzésében – amely disszertációm gerincét adja – a szerző nyelvezetének legjellemzőbb vonásainak bemutatására, valamint a Bartók vonósnégyesekkel való rokonság részletes feltárására helyeztem a hangsúlyt. A 148 kottapélda – amely első pillantásra soknak tűnhet – ennek a törekvésnek a könnyebb áttekinthetőségét szolgálja.

IV. Eredmények

Dolgozatommal egy régi adósságomat törlesztettem elsősorban önmagam felé; a Keller Vonósnégyes tagjaként állandó repertoárunk része Bartók hat vonósnégyese. Bár az ide vonatkozó magyar szakirodalmat javarészt elolvastam és megértettem, részemről mégis elmaradt e művek igazán elmélyült elemzése. A Veress-vonósnégyesek alapos vizsgálata jó alkalmat kínált a Bartók-opusok még átfogóbb megismerésére; tulajdonképpen a mindennapos gyakorlatban már nemcsak értem, hanem hallom és átélem a megszerzett ismereteket, amelyek így bizonyos előadói rutint is felülírtak és az interpretációban is változásokat indukáltak.

A témában eddig megjelent írásokkal szemben részletesebben elemeztem a műveket, bővebben kifejtettem és a dallamok elemzésekor példákkal szemléltettem a polimodális kromaticizmust, majd ebből a dodekafónia felé kanyarodást. A Bartók vonósnégyesekkel való rokonságot több példával támasztottam alá. A motívumok átalakulását részletesen nyomon követtem, a változatokat táblázatba rendeztem.

Munkámban fontosnak véltem deklarálni: habár Veress e két korai művében már a dodekafónia felé vette az irányt, a tizenkétfokúság mindvégig csupán eszköz maradt zeneszerzői egyéniségének még sokoldalúbb kifejezésére. A népzenei gyökerek összetéveszthetlenné tették műveit egyéb nyugat-európai szerzők dodekafon alkotásaival.

Elemzésem során két csodálatos művel ismerkedtem meg, amely tudást remélhetőleg koncertpódiumon is lesz lehetőségem kamatoztatni. Őszintén remélem, hogy dolgozatomban sikerült képet adnom Veress hagyománytisztelő, ugyanakkor új utakat kereső egyéniségéről, zenéjének magasrendűségéről.

V. Dokumentáció**Veress Sándor szerzői estek III.
2007. 11. 27. Művészetek Palotája**

Program:

Veress Sándor: Szonáta szólógordonkára
közreműködik: Rafael Rosenfeld

Veress Sándor: Szonáta zongorára
közreműködik: Várjon Dénes

Veress Sándor: 2. vonósnégyes
közreműködik: Keller Vonósnégyes